

B

OUWEN AAN EEN OPEN HORIZON

VISIE EN WERK VAN LANDSCHAPSARCHITECT ADRIAAN GEUZE

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2012/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Over de Vlaardingse Vaart ligt een statement, genaamd de Twist. De fiets- en wandelbrug verbindt de stedelijke nieuwbouwwijk met het natuur- en recreatiegebied Broekpolder, waar gehockeyd en getennist wordt, en waar de stadsmens ook het beginpunt vindt voor lange wandelingen door de vogelrijke veenweiden en nieuwe natuur. De brug bestaat uit een conventioneel loop- en rijdeel met daaromheen een onorthodox robuust stalen frame. Precies zoals ze begin vorige eeuw gemaakt werden voor spoorbruggen, maar dan nog wat extra aangezet en nu in het rood en halverwege voorzien van een venijnige draai; dat is de twist waaraan de brug haar naam ontleent. De brug heeft in de volksmond een tijd lang “De Wokkel” geheten, maar dat spottende toentje hoor je tegenwoordig niet meer. De Twist is een markant onderdeel van de lokale samenleving geworden, ze is de overgang van de stad naar het buitengebied. Veel van wat het werk en de ideeën van landschapsarchitect Adriaan Geuze (1960) kenmerkt, tref je erin aan: robuustheid, sympathie voor ambachtelijkheid, liefde voor landschap en groen.

De Twist is een van de kleinere projecten van West 8. Het Rotterdamse bureau is op dit moment een van de bekendste en succesrijkste ontwerp bureaus van Nederland. West 8 werd in 1987 opgericht door de toen pas in Wageningen afgestudeerde Adriaan Geuze. Het bureau combineert landschapsarchitectuur met stedelijke vormgeving en heeft daarmee een slag weten te slaan, met opdrachten voor de grote Nederlandse steden, maar ook met spraakmakende projecten in het buitenland, waar West 8 meestal met lokale bureaus samenwerkt. Geuze en zijn bureau lijken wat internationale faam betreft een kandidaat voor de opvolging van Koolhaas en zijn bureau OMA te worden, maar dan met een geheel andere aanpak. Het Canadese Toronto voorzag West 8 van

JAN-HENDRIK BAKKER

werd in 1953 geboren in Vlaardingen. Studeerde filosofie en promoveerde op een studie over de literaire verbeelding. Werkte als kunstredacteur voor *Haagsche Courant* en *AD*. Is sinds 2009 zelfstandig docent en publicist. Publiceerde in verschillende tijdschriften over literatuur en filosofie. Zijn recentste boeken zijn *Welkom in Megapolis. Denken over wonen, stad en toekomst* (2008) en *Grond. Een pleidooi voor aardse denken en een groene stad* (2011).

Adres: Dennestraat 2, NL-3134 VB Vlaardingen

---

een nieuwe Waterfront aan Lake Ontario, waar een levendig openbaar gebied de vroegere havenindustrie heeft vervangen. Naast de New World Symphony Building in Miami Beach verrees een kleine, open palmentuin die nu dient als podium voor optredens, maar waar je ook kunt dwalen over een mozaïek van paden. En de Spaanse hoofdstad Madrid heeft sinds vorig jaar in het hart van de stad een lintvormige groenen recreatiestrook bovenop de autoweg langs de Rio Manzanares. West 8 nam deel aan een ambitieus revitaliseringsproject van de rivieroever.

De behoefte aan ontwerpers die de urbane chaos met een praktische en integrale aanpak te lijf gaan, is toegenomen. De stedenbouw heeft de landschapsarchitectuur nodig. Er was de wereld van de romantische ontwerpers die zich bezighielden met tuinen, landerijen en parken, en die van de wereldse stedenbouw, waar de grote artistieke ontwikkelingen plaatsvonden en waar – niet te vergeten – het geld werd verdiend. Nu komen ze samen. De combinatie is betrekkelijk nieuw. Opmerkelijk is dat er bij West 8 meer stedenbouwkundige architecten dan landschapsarchitecten werken. Ook dat weerspiegelt het inzicht dat de scheiding tussen stad en land overbrugd wordt.

RAMPZALIGE LUIHEID

De loopbaan van Adriaan Geuze staat helemaal in het licht van deze ontwikkeling. Hij is een typische doener, maar mét ideeën over natuur en landschap. Geuze combineert liefde voor land en natuur met moderne stedenbouw en planologie. Zowel Geuze zelf als zijn bureau straalt optimisme en vertrouwen in eigen kunnen uit. Het optimisme is een weloverwogen onderdeel van de ideologie. Een en ander gaat, wat

De Twist, een brug over de Vlaardinger Vaart © Jeroen Musch.

betreft Geuze, gepaard met scherpe kritiek op het gebrek aan ruimtelijke ordening, aan planmatig denken en cultuurbesef van de generatie die na de opbouwperiode het aangezicht van Nederland heeft veranderd: de babyboomers. Deze generatie wordt door Geuze verantwoordelijk gehouden voor een rampzalige luiheid die vooral in de Randstad zowel de binnen- als de buitenstedelijke gebieden vernield heeft. Straks meer hierover.

Dat Geuzes integrale benadering aanslaat, mag blijken uit de intellectuele status die hij geniet. Hij is hoogleraar aan de TU Delft en Harvard, en wordt door de media dikwijls gevraagd naar zijn visie op planologische en culturele ontwikkelingen. Zijn werk werd bekroond met onder meer de Rotterdam-Maaskantprijs, de Prix de Rome en onlangs de Oeuvreprijs van het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (BKVB), dat hem roemde juist om “de brede wijze waarop hij zijn talent inzet”. Maar hij is ook de voorman geweest van een groep kritische architecten en vastgoedondernemers die zich, verenigd onder de naam “Laten we Nederland mooier maken”, verzette tegen het laissez-fairebeleid in de ruimtelijke ordening.

Rio Manzanares in Madrid © Stadsbestuur Madrid.

AFVALVERWERKING

Een van Geuzes bekendste en meest spraakmakende projecten tot nu toe is het Schouwburgplein in Rotterdam. Op het functioneren van het plein is later veel kritiek gekomen, maar de kordate Rotterdamsheid ervan, met toespelingen op het stoere werk in de havens, werd gewaardeerd. Het idee om woningen en een afvalverwerkingsbedrijf op één locatie met elkaar te verzoenen, bezorgde hem de Prix de Rome. Geuze maakte verder naam met het idee om van de Amsterdamse wijk Borneo/Sporenburg een compacte woonwijk te maken door de auto's onder de grond weg te werken, het open water van het IJ overal aanwezig te laten zijn, een grote variëteit aan bouwstijlen toe te laten, waarbij de openbare ruimte zo open mogelijk moest blijven. Andere projecten waarmee hij zich onderscheidde, zijn onder meer het Leidsche Rijn Park (nu Máximapark) bij Utrecht en het park op Governors Island in New York. West 8 won hier in 2007 een prijsvraag met het ontwerp voor een "wereldpark" op het eiland dat een nationaal monument is, achthonderd meter uit de kust voor Manhattan. In 2005 was Geuze de curator van de Tweede Internationale Architectuur Biënnale in Rotterdam. Daar stond de Hollandse polder centraal. Eerder al had hij op de Biënnale van Venetië de Vinex-cultuur van Nederland op de korrel genomen.

De internationale successen van Geuze lijken enigszins in tegenspraak met zijn door en door Hollandse oriëntatie. In feite valt dat mee, omdat in Holland, zoals Geuze zelf niet ophoudt te benadrukken, het landschap, waarvan het Engelse *landscape* direct werd afgeleid, ongeveer is uitgevonden; eerst door de grote waterbouwkundige ingenieurs, die de moerasdelta langzaam maar gestaag drooglegden, en snel daarop ook door de grote schilders als Rembrandt, Ruysdael, Potter en anderen, die dit nieuwe land gingen verbeelden. Landschap is maakwerk vanuit Hollands perspectief. En zo ziet de landschapsarchitect Geuze zijn opdracht ook. Geuze vindt het niet raar om voor een groot symposium met de titel *Towards the Megacities Solution* een bijdrage te leveren waarin het vooral gaat over de landschapsschilders van de Hollandse Gouden Eeuw. En ook persoonlijk is Geuze een directe erfgenaam van het Hollandse polderland. Hij werd er geboren, in Dordrecht.

Adriaan Geuze stamt uit een familie van ingenieurs, makers. Zijn grootvader was een belangrijke man bij het waterschap Lopikerwaard. Zijn vader, een werktuigbouwkundige, nam hem en de andere kinderen vaak mee naar de grienden, het dijklandschap en de weilanden rond Dordt. “Hij leerde me: het landschap is van jou”, een kernnotie in Geuzes wereldbeeld, zoals later zal blijken. In de uitdrukking ligt een stevige claim op worteling verankerd, bovendien spreekt er een actieve houding uit. Vaak hebben verslaggevers Geuze gevraagd of hij gewoon niet wat te zeer gehecht is aan het landschap van zijn jeugd, en zijn verzet tegen de verloedering van het landschap dus nogal particulier is. Die verslaggevers krijgen te horen dat een mens recht heeft op worteling en dat de heilige verontwaardiging die er door de westerse wereld ging toen de taliban in Afghanistan oude boeddhistische beelden neerhaalden net zo goed het volbouwen van het Groene Hart zou moeten betreffen. In zijn ogen is dat een even grote culturele gruweldaad.

FOOTLOOSE

Geuzes diagnose van het huidige onbehagen in de Nederlandse cultuur is dat de suburbane mens *footloose* is geraakt. Hij mist de identificatie met de stad en ziet steeds minder het landschap van de ommelanden. Nergens thuis. “Een mens functioneert niet goed als zijn sociale en fysieke omgeving instort (...). Het is een feit dat mensen in paniek raken als hun ruimtelijk oriëntatie overhoop wordt gehaald.”

Hoewel Geuze van provocatie houdt, is met de talibanvergelijking nauwelijks sprake van overdrijving. Het Groene Hart van de Hollandse Randstad is een wezenlijk onderdeel van de stedelijke en persoonlijke identiteit van Noord- en Zuid-Holland. Stadjes als Gouda, Haarlem, Dordrecht, Leiden en Delft zijn altijd pleisterplaatsen geweest in een ruimte van water en weiland. Het is een verzameling steden rond leegte en openheid. De Randstad volbouwen, zoals nu in de buurt van Gouda te gebeuren staat met de bouw van een tweede Zoetermeer, genaamd Zuidplas, is het slechtst denk-

Het Schouwburgplein in Rotterdam © West 8.

bare van alle planologische scenario's en niet eens nodig als er beter gebruik zou worden gemaakt van de binnenstedelijke ruimte, aldus Geuze. "Wie heeft voor ons besloten dat de leegte is opgeofferd? Heb jij daarover gelezen in een nota? Ben jij erover geraadpleegd? Wij, de makers van landschap laten dit over ons heenkomen!", zegt hij in een gesprek met collega's.

Voor Geuze staat er veel op het spel. "Het landschap dat gemaakt werd op de zeebodem vormt de ziel van de Nederlandse cultuur. In dit land, met zijn polders en watersteden, heeft zich een uniek landschap ontwikkeld: de Randstad. Zonder de aanwezigheid van een doeltreffende planologische strategie verliest deze metropool haar vitaliteit en, als gevolg van een niet uit te leggen zelfhaat, haar magisch lege centrum met horizon en lage wolkenluchten. Zonder het panoramische polderland zullen de inwoners geestelijk verdwaald raken, onmachtig als Zwitsers zonder bergen en eenzaam als Italianen zonder hun culinaire cultuur", zegt Geuze in zijn *Megacities*-lezing.

IDENTITEIT

Geuze is ervan overtuigd dat er een diepe band bestaat tussen mens, cultuur en landschap. De Hollandse geschiedenis is er een van landmakers. Beroemde waterbouwkundigen, poldergemalen, lage horizons, heroïsche projecten als de Afsluitdijk en

Soundscape in Miami Beach © Robin Hill.

de Deltawerken, landschapschilders, lange schaats- en fietstochten tegen de wind in: ze horen bij de Nederlandse identiteit. Dat deze erfenis is losgelaten heeft volgens Geuze te maken met twee samenhangende factoren: de laissez-fairementaliteit van de generatie die na de opbouwperiode aan het roer kwam en de immigratie.

Wat betreft de babyboomers: Geuze is ervan overtuigd dat zij de schuld dragen van de grote verrommeling en verramsjing van het Nederlandse polderlandschap. Het gaat om een grote groep bestuurders en politici die vanaf de jaren tachtig niet wenste te geloven in de voortvarendheid van de voorvaderen. In hun softe, antiautoritaire vergadercultuur toonden zich verwendheid en gemakzucht, waarbij het niet de bedoeling was dat er nog van bovenop visies opgelegd werden. De rijksoverheid heeft, in de geest van Thorbecke, de ruimtelijke ordening overgelaten aan provincie en gemeenten, zodat elk dorp zijn eigen bedrijventerreintje en Vinex-wijk kreeg. Kortetermijnvisies en deelbelangen overheersten de publieke zaak. De rekening werd gepresenteerd in de jaren negentig, toen de verrommeling van het Nederlandse cultuurlandschap om zich heen greep. Aldus, kort samengevat, de visie van Geuze op de generatie voor hem.

Maximápark bij Utrecht © West 8.

HOLISTISCH

Geuze hekelt die voorgangers als de grote groep vroegtijdige uittreders die nu van de stilte genieten in hun tweede huisjes in Frankrijk die zij hebben verdiend met juist de stilte te verpesten in de Randstad. En wie Geuze in een recente VPRO-documentaire in gesprek ziet met Wim Derksen, directeur van het Ruimtelijk Planbureau, ziet hoe de relatief jonge – in elk geval jongensachtig ogende – architect van een oudere bestuurder moet aanhoren dat het Groene Hart al niet meer bestaat, behalve dan in de romantische voorstelling van Geuze zelf. Deze cynische argumentatie bevestigt Geuzes beeld van een generatieconflict. Het is alsof Derksen met terugwerkende kracht het gebrek aan visie en daadkracht van zijn generatie legitimeert. Maar in dezelfde documentaire uit 2010 ontmoet Geuze ook de jonge Nederlandse minister van Logistiek en Milieu, Melanie Schultz van Haegen: “Adriaan, ik ben er niet om Nederland mooier te maken”, zegt ze. Blijkbaar is er veel meer aan de hand dan een generatiekwesie.

Hier botsen twee visies op de taak van de overheid. De ene, die van Schultz van Haegen, vindt dat de overheid ervoor moet zorgen dat bedrijfsleven en burger zich zo goed mogelijk kunnen verplaatsen om geld te verdienen, de andere gaat uit van de totaliteit van economie, ecologie, klimaat en landschap. Geuze benadrukt in zijn polemieek

de waarde van het open karakter van de Randstad voor het vestigingsklimaat aldaar. Als de Randstad op Los Angeles gaat lijken, is het snel afgelopen met de interesse van internationale instituten en bedrijven, en hoger opgeleiden uit eigen land. Daarnaast is, zo betoogt hij, het laagland volbouwen ongeveer het domste wat je kunt doen in tijden waarin de zeespiegel zal blijven rijzen en de grote rivieren steeds meer te maken krijgen met intensieve regenperiodes.

Dat de kwaliteit van de omgeving, stad en landschap, meetelt in de *condition humaine* van de (post)moderne Nederlander is voor Geuze vanzelfsprekend. In zijn analyse voert hij veel van het huidige onbehagen terug op de immigratie van allochtonen in de jaren zestig en zeventig en de exurbanisatie van de middenklasse die daarop volgde. Deze vertrok uit de binnensteden naar *suburbia*. De binnensteden raakten hun diversiteit kwijt, terwijl in de Vinex de levendigheid ook ver te zoeken is. Bovendien moeten er dagelijks grote afstanden afgelegd worden en gaat zo kostbare tijd verloren die eigenlijk met vrienden en familie doorgebracht had moeten worden. Geuze herhaalt dit soort analyses keer op keer. Zijn architectonische houding is holistisch.

MAXIMÁPARK

Die integrale benadering komt goed tot uitdrukking in het project Leidsche Rijn Park, dat ten westen van de stad Utrecht het Vinex-gebied van Leidsche Rijn verzoent met de geschiedenis en de cultuur van de plek, en naast bestaande, ook nieuwe elementen binnenbrengt zoals een victoriaans theehuis, een pergolamuur, sportvelden en een Japanse tuin. Het geheel is nog in aanleg, maar zelfs op een natte en winderige januarimiddag zie je dat het werkt. Het is het type park, op het kruispunt van stedelijke functies (wonen, werken en recreëren), waarvoor Jane Jacobs – de pleitbezorger van de levendige stad – met veel plezier op aarde zou terugkeren: een paar wandelaars uit aangrenzende wijken, schoolkinderen op weg naar huis, aan de randen is wat bedrijvigheid, een groepje trimmers trotseert het weer. Vanuit hartje Utrecht ben je er in tien minuten op de fiets.

Het park, dat omgedoopt is tot Maximápark, evenaart met zijn driehonderd hectare Central Park in Manhattan. Het creëert een enorme vrije ruimte in een omgeving die anders snel ten prooi zou vallen aan wat in het jargon *urban sprawl* heet, verspreide rotzooibebouwing. Feitelijk bestaat het uit een grote hoeveelheid snippers van overgebleven landjes en buurtschapjes. Het loopt onder de spoorlijn en snelweg door, zodat het ook nog eens verdeeld lijkt. De vondst van Geuze is om alles bijeen te houden met een groot wandel- en fietspad dat als een lint om het hele gebied slingert, met een totale lengte van acht kilometer.

Dat lint, hét Lint geheten, is een open uitnodiging voor trimmers, fietsers, skaters en wandelaars. In het park zelf zijn oude landschapselementen uit de poldergeschie-

denis gecombineerd met nieuwe elementen. Oorspronkelijke historische bebouwing ontmoet historiserende. Ook liet Geuze de loop van de Rijnbedding, waarover destijds de Vikingen Utrecht binnenkwamen, weer openleggen. Deze Vikingrijn, die op den duur in open verbinding met de Leidsche Rijn zal komen, is een vitaal onderdeel van het park; ze nodigt uit tot spelevaren, maar brengt ook de oude verhalen uit de Karolingische tijd weer de stad binnen.

Samenvattend: Adriaan Geuze is een prominente vertegenwoordiger van een nieuwe stroming in de stedenbouw, waarbij de zorg voor de ruimte als totaliteit vooropstaat. Niet het enkele iconische gebouw als autonoom kunstwerk of de tuin als de landschappelijke tegenhanger daarvan, maar de wisselwerking van die twee. Stad en land zijn bij Geuze niet meer met elkaar in conflict. Aandacht voor de sociale en culturele aspecten van het wonen, zoals binding aan plaats en geschiedenis, vormt een rode draad. Openheid en horizon zijn sleutelbegrippen, die Geuze meegenomen heeft uit zijn eigen leven in de Hollandse polders.

www.west8.nl/adriaan_geuze

LITERATUUR

JOSÉ ROZENBROEK, "Niets waard zonder het Hollandse landschap", *de Volkskrant*, 20 augustus 2011.

MARINKE STEENHUIS EN HANK VAN TILBORG, "Het onverwoestbare poldergevoel van Adriaan Geuze", *Blauwe Kamer*, 2011, nr. 2.

JELTE WIERSMA, "Los Angeles in wording", *Elsevier*, 5 augustus 2010.

ERIC FRIJTERS EN OLV KLIJN, "Het landschap maak je als mens", *AW Magazine*, 5 februari 2008.

ADRIAAN GEUZE, "The Necessity of Melting Polar Ice", *Towards the Megacities Solution* nr. 10, TU Delft, 2008.

JAN-HENDRIK BAKKER, "Land uit zicht", weekendossier *AD*, 31 maart 2007.

ADRIAAN GEUZE EN FRED FEDDES, *Polders! Gedicht Nederland*, NAI Uitgevers, Rotterdam, 2005, 400 p.

Uitgave naar aanleiding van de gelijknamige Internationale Architectuur Biënnale, Amsterdam, 2005.

Zie ook:

New Orleans in de polder, VPRO-documentaire in het programma *Tegenlicht*, 2010,

www.tegenlicht.vpro.nl.